

Drie Goetheanum – impulsen

Deel 3

Analyse en Betekenis van het eerste en het tweede Goetheanum

De mens ontwikkelt van binnenuit het perspectief van de Geestmens

Het strottenhoofd neemt evolutionair en geestelijk de functie over van het oor

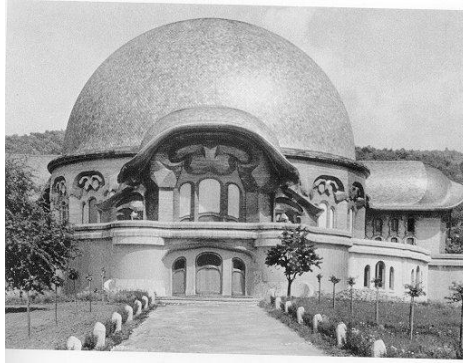
Het Astraleum is de imaginatie van het Geestzelf in de omvorming van het astraallichaam.

Deel 3: bouwimpulsen van het eerste Goetheanum

Siep Grondman

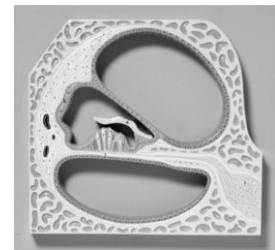
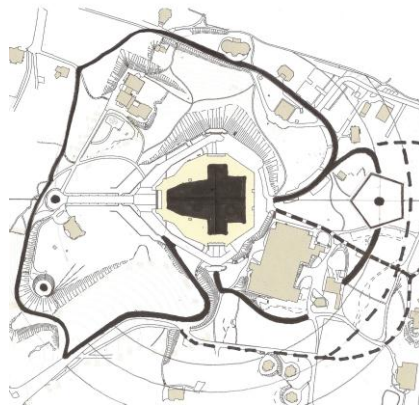
Organische architectuur

1^e
Goetheanum

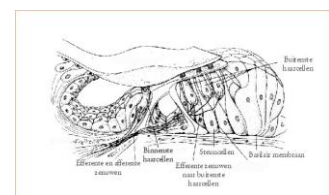
Evenwichts-
orgaan

Gelände

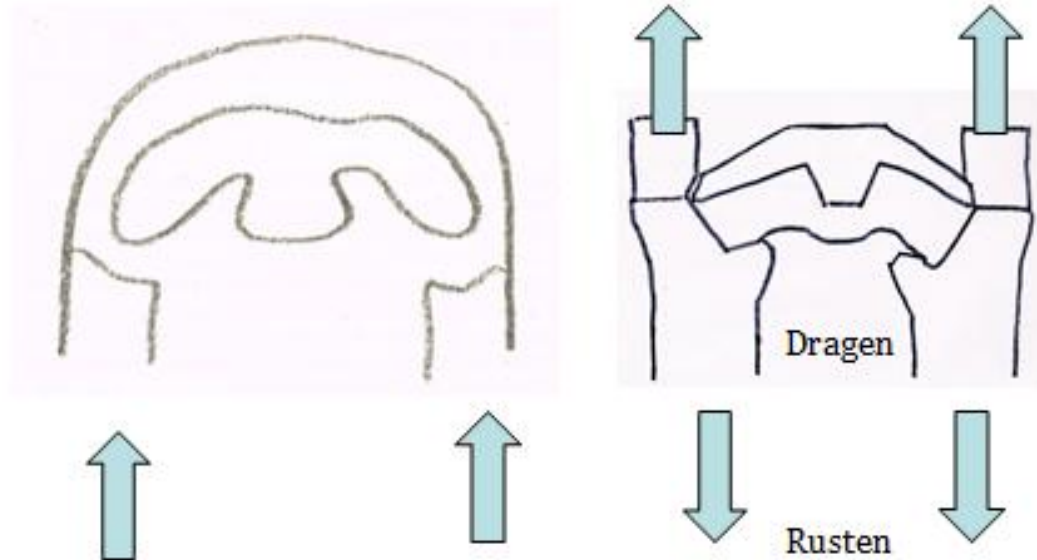

Slakkenhuis

2^e
Goetheanum

Orgaan
van Corti

Het verheffen van het schedeldak - op weg naar imaginatie en inspiratie?

Het opstijgen van het schedeldak van de menselijke schedel is naast het rechtop gaan staan van de mens één van de meest intrigerende ontwikkelingen in de evolutie, omdat dit mijns inziens een voortschrijdend proces van menswording in gang heeft gezet. Deze menswording bestond uit het vermogen om de hogere vier zintuigen aan zichzelf te ontwikkelen. Dat wil zeggen dat de evolutionaire mens door het verhogen van de schedel in staat werd gesteld om deze hogere vier zintuigen te kunnen ontvangen. Het gaat om:

- De klankzin
- De taalzin
- De denkzin
- De Ik-zin

Voorwaarde van dit proces was de noodzaak dat klank gehoord en gemaakt kon worden. Door het verheffen van de schedel kon in het onderste gebied van de schedel de ruimte ontstaan die geschikt werd gemaakt voor resonantie. De schedel als klankkast kunnen laten functioneren werd mogelijk door het verlengen van het schedel. Hoe kan anders resonantie-ruimte ontstaan?

Om de essentie van deze ontwikkeling te kunnen opmerken is het noodzakelijk dit fenomeen van verschillende kanten te bekijken. Steiner heeft in directe zin niet veel over dit verschijnsel van het verheffen van de schedel gezegd, zodat wij een combinatie van uitspraken en verwijzingen met elkaar in een zinvol verband moeten zien te plaatsen.

In de titel van deze tekst is aangegeven dat het zou gaan om het verkrijgen van imaginaties en inspiraties. Om dit goed te kunnen begrijpen is het nodig een helder beeld van deze begrippen te verkrijgen. Het zal in dit artikel niet mogelijk zijn dit hier te verhelderen. Daarvoor zal men Steiner op dit punt veelvuldig en langdurig moeten bestuderen. Die studie zal uiteindelijk gepaard gaan met eigen ervaringen die imaginatief of inspiratief van aard zijn. Dat kan plotseling plaatsvinden, maar kan ook het gevolg zijn van langzame en intensieve studie.

Van belang is te vermelden dat imaginaties en inspiraties zich manifesteren aan het eigen etherisch en astraal lichaam als gevolg van de omvorming daarvan door intensieve scholing. Steiner heeft deze ervaringen helder en systematisch beschreven in het boek: 'innerlijke ontwikkeling door antroposofie'. Dit boek is helaas niet meer verkrijgbaar, maar zou opnieuw uitgebracht moeten worden. Het is noodzakelijk dat wij onze eigen ervaringen aan de beschreven inhoud daarvan kunnen reflecteren. Dit boek geeft daar een mogelijkheid toe. Het kennen van eigen imaginaties en inspiraties is dus één van de ingangen om het opheffen van het schedeldak te kunnen interpreteren.

Een tweede ingang is het kennen van de Goetheanums met betrekking tot dit punt. Hoe en waarom hebben deze gebouwen zich als uitdrukking van de menselijke schedel opgericht?

Steiner heeft zichtbaar gemaakt wat, naast gebouw, aan 'het' Goetheanum verder kon worden waargenomen. Dit kunnen wij niet zo goed als zodanig aan onszelf aflezen. We kunnen onze menselijke ontwikkeling 'aflezen' aan wat wij aan 'Het' Goetheanum waarnemen en dat verbinden met wat Steiner daarover gezegd heeft,

Het Goetheanum is echter, in geconcentreerde vorm ook ons hoofd en kan dus gezien worden als onze schedel. Het vraagt veel van ons voorstellingsvermogen om dat beeld van Steiner na de kunnen volgen. Steiner heeft hiervoor veel inspanningen gedaan zodat deze voorstelling zich gaandeweg kan opbouwen. En de voorstelling dat de mens ook een geconcentreerd hoofd is wordt aannemelijk gemaakt.

'Het' Goetheanum, zowel het eerste als het tweede, gebruiken we dus als een soort projectiescherm van onszelf, want 'Het' Goetheanum zijn wij zelf: geestelijk, psychologisch en lichamelijk.

Een derde ingang is het zich kunnen voorstellen van het etherlichaam en het astraal-lichaam. Hoe verhouden die zich tot elkaar en ten opzichte van het hoofd en ons fysieke lichaam en is daar een voorstelling van de maken? De vraag is nu wat Steiner gezegd heeft over de schedel m.b.t. onze lichamelijkeheid: onze wezensdelen. Hoe is dat in eerste instantie evolutionair verlopen? En wat valt er dan nog te zeggen over de schedel in dit verband? Kunnen wij onze lichamelijkeheid m.b.t. de schedel op dit Goetheanum projecteren?

Verticaliteit

Het eerste verwijzing hierna is terug te vinden in het gegeven dat Steiner zegt dat in het hoofd van de mens de kaken een geheimzinnige metamorfose zijn van onze ledematen: onze benen. En in de benen is met name de menselijke wil actief. Als deze wil, vanuit de onderstroom, in de mens evolutionair actief wordt, dan richt zich eerst de mens op tot verticaliteit. Het wordt nu begrijpelijk dat benen, kaken en zuilen in elkaars verlengde liggen als elementen die iets oprichten. Dan kunnen we ons ook direct voorstellen dat de zuilen van het Goetheanum onze benen zijn. We moeten het gewoon even omkeren, zodat we de verschijnselen kunnen 'terug-lezen'.

Pieter van der Ree: 'Zelfs architectonische elementen die uiterlijk geen enkele verwantschap met het hoofd vertonen, zoals de zuilen die de koepels dragen, worden door Steiner met het hoofd en de daarin onzichtbaar werkzame etherische krachten in verband gebracht. Zo beschrijft hij dat de mens, dooradt hij zich tegen de zwaartekracht in moet oprichten, in zijn etherlichaam een soort 'zuilen' vormt. Deze zuilen ontstaan paarsgewijs gedurende perioden van zeven jaren en 'dragen' ons 'etherisch schedeldak'.

Steiner: als u dat in ogenschouw neemt, heeft u de innerlijke vorm van ons gebouw levendig begrepen wat betreft de ruimte onder de grote koepel. U gaat in het westen naar binnen en zegt tegen u zelf: tot aan de eerste paar zuilen kun je het vergelijken met hoe de mens zich ontwikkelt in zijn eerste zeven levensjaren; verder tot aan het tweede paar zuilen kun je het vergelijken met hoe de mens zich ontwikkelt tot aan zijn veertiende levensjaar, nog verder tot aan zijn eenentwintigste levensjaar enzovoort, en steeds heeft u daarbij het etherische plafond van uw hoofd om u heen: de levende mens is in de vormen uitgestroomd, zoals hij leeft in zijn etherische lichaam',

Resonantie-ruimte

- Klankzin

Daarna, na afronding van dit gaan staan, 'richten de kaken in de schedel zich op' en schept de mens zijn eigen resonantie-ruimte. Dit is een voorwaarde om geluid en de eigen klank te kunnen waarnemen. Wij zijn ons als moderne mens nauwelijks bewust van het feit dat onze schedel en onze bottenstructuur onze klankkast vormen en dat wij daardoor onszelf kunnen horen spreken. De trillingen van onze stem worden door onze schedel overgenomen en dit zorgt ervoor dat via het bot het binnenoor tot trilling komt, zodat wij onszelf onmiddellijk kunnen horen spreken. Wij corrigeren onze spraak op wat wij van onszelf onmiddellijk 'terug-horen'. De gehoor/ klankzin wordt dus actief. Geschoolde zangers trainen hun stem binnen deze belangrijke vocale ruimte om tot goede toonvorming te komen.

Hersen-ruimte

- Voorstellingszin, begripszin of denkszin

Nu moet er een sprong in de evolutie gemaakt worden, want hoe kunnen we de ruimte verklaren die ontstaat als het dak van de schedel zich opheft zodat daar orgaan-ruimte kan ontstaan voor de hersenen? De hersenen zijn het meest bijzondere orgaan van de mens dat we kennen. De hersenen hebben een belangrijke spiegelende functie. Wat direct aannemelijk wordt is dat de denkszin, ook wel de begripszin genoemd of bijvoorbeeld de voorstellingszin werkzaam wordt aan de hersenen in deze ruimte. Hoe en waarom is deze orgaan-ruimte ontstaan? Om de voorstellingszin te kunnen ontvangen?

Het lijkt erop dat er evolutionair drie fases zichtbaar worden in de menselijke constitutie m.b.t. verticaliteit in het oprichten en/of opstijgen:

1. verticalisering van het lichaam, om ruimtelijk evenwicht te kunnen krijgen
2. verticalisering van het hoofd, zodat een resonantie-ruimte voor de klank kon ontstaan
3. verticalisatie van de schedel, zodat er orgaanruimte beschikbaar kwam

De bovenstaande dynamiek tot verticaal uitstrekken komt deels 'uit de lucht vallen' en schept voorwaarden die het mogelijk maken om tot waarnemen en denken te komen. We kunnen een fasegewijze 'afdeling en indeling' van de taal-denksintuigen zien ontstaan. Maar is er eigenlijk wel sprake van een afdeling of moeten we ook gaan denken aan een 'opstijging', gezien het bovenstaande fenomeen van 'uistrekken' die tegelijkertijd plaatsvindt? Met andere woorden: wat en waar ligt de dominante ontwikkelingsdynamiek die tot een voortschrijdende ontwikkeling heeft geleid?

Wie bekend is met de verschijnselen van imaginatie en inspiratie weet dat deze ervaringen zich manifesteren als gevolg van een omgewerkt etherlichaam en een omgewerkt astraal-lichaam. Deze 'lichamen', of substantievormen, vormen zich om tot organen van hogere orde die de mens in staat stellen imaginatie en inspiraties op te nemen, bewust te worden. Het zijn dan bewustzijnservaringen die beleefd worden.

Het eerste Goetheanum' - tempel van nieuwe mysteriën

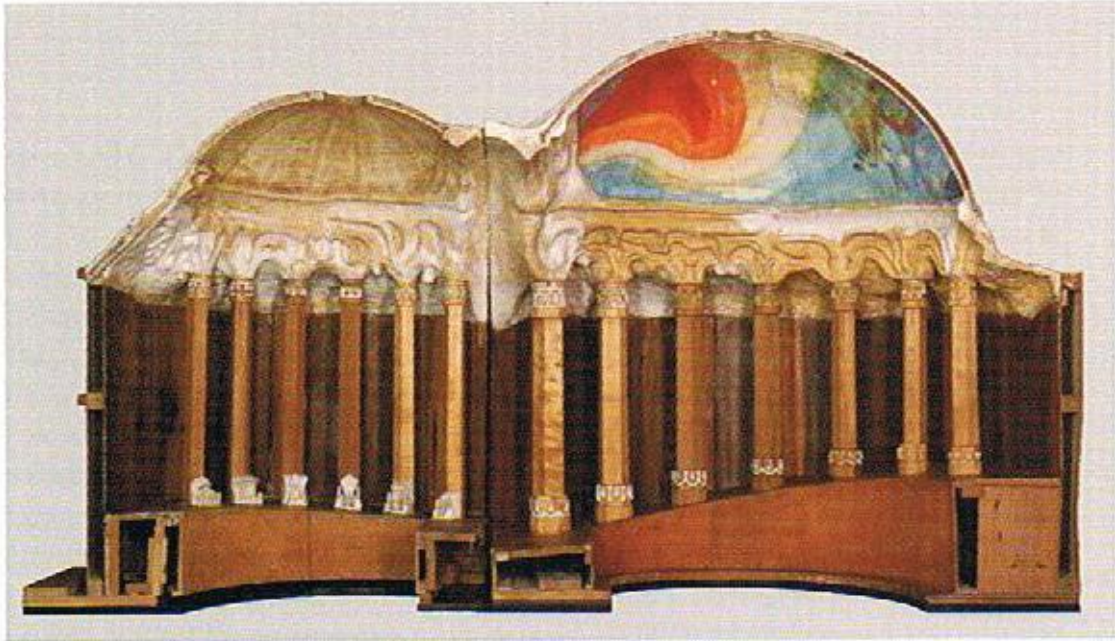
In het eerste hoofdstuk hebben we het uiterlijke beeld van het Goetheanum in samenhang gebracht met het menselijk lichaam; nu willen we het innerlijke beeld van de menselijke ziel vinden, van de ziel, die een antroposofische weg tot de geest gaat.

Wij zullen aanknopen aan de voordracht van 28 juni 1914, van Steiner die te vinden is in 'Wege zu einem neuen Baustill' uit: Vormen scheppen als uitdrukking van innerlijk leven. Rudolph Steiners kunst en architectuur als beeld van de innerlijke scholingsweg' / Pieter van der Ree, 2008, Christofoor-Zeist, 2008, 9789060388952

'Als kind zijn we eerst een horizontaal wezen, daarna richten we ons op in de verticale richting. Dat is een gevolg van de menselijke natuur zelf, dat we onszelf in de verticale stand brengen, maar we ontvangen daarbij hulp van alle Hiërarchieën. Vanuit de aardediepten werken ten eerste de wilskrachten, die van de 1e Hiërarchie uitgaan. Als het kind zich opricht, dan verenigt het zich met de wilskrachten, die uit de aarde omhoog dringen. De wil der aarde doordringt onze natuur als kind, wij plaatsen ons in de richting, van de wil der 1e Hiërarchie, die uit de aardediepten omhoog werkt. Maar de wil der aarde ontmoet een tegengestelde kracht, die uit het wereldal van alle zijden naar de aarde stroomt.

Wanneer we ons oprichten, stoten we op die krachten, die van alle zijden naar ons toestromen. Dat zijn krachten, die van de 2e Hiërarchie uitgaan. Tegenwoordig is dat niet meer van zo'n grote betekenis als in de tijd van de oude Maanontwikkeling.

Toen moest de mens zich ook in de richting van de wil van de maan stellen. Daardoor heeft hij de eerste aanleg voor het schedeldak gekregen. Toen schoven we de wilskrachten uit de kosmos terug, terwijl we ons hoofd tegen het schedeldak aandrukten'.

The interior model of the first Goetheanum by Rudolf Steiner. Scale 1:20, 1913.
Goetheanum Art Collection (Dornach), Rudolf Steiner Nachlassverwaltung (Dornach).
Restored 2005. Photo Haiggi Baumgartner.

Nu hebben we dat als erfenis meegekregen. Nu hoeven we niet meer op die manier onze harde schedelbeenderen te vormen. Maar in 't etherlichaam vormen wij nog steeds een verdichting in het hoofd als resultaat van de strijd der tegengestelde krachten uit de aarde en uit de kosmos. In het etherlichaam van het zich oprichtende kind worden rechte lijnen in de benen opgericht en in het hoofd wordt door de vorming van de hersens uit de kosmos het etherlichaam verdicht tot een soort schedeldak. In het lichaam ontstaat dus een soort etherisch paar benen, die het etherische schedeldak dragen. Doch niet alleen in de eerste tijd van het zich oprichtende kind gebeurt dit, maar in iedere zeven-jaar periode, die de mens doormaakt, ontstaan steeds weer nieuwe lijnen in onze etherische

benen. Na iedere 7 jaar hebben we in ons een paar levende zuilen opgericht, die steeds sterker de gewelf de koepel van het schedeldak dragen. Dat gaat tot ons 49e jaar door, tot we 7 periodes van 7 jaar hebben doorgemaakt. In ons etherlichaam vertonen zich die levenszuilen in verschillende kleuren. In de grote koepel echter zijn deze 7 zuilen-paren in de ruimte gesteld; daar dragen zij niet de schedel, maar het koepeldak van de grote zaal', aldus Steiner.

Op deze wijze heeft Rudolf Steiner ons de weg gewezen, hoe we in het Goetheanum met onze ziel ons verdiepen kunnen in de taal der vormen. Als wij dus van het Westen binnenkomen, zien wij het eerste zuilenpaar en bedenken, hoe we in de eerste 7 jaar als kind de etherbenen opgericht hebben en daarna bij het tweede zuilenpaar gekomen, van 7 tot 14 jaar het tweede paar opgericht hebben. Zo gaan we voorwaarts door alle 7-jaar-perioden, die we als mens reeds doorgemaakt hebben of nog moeten doormaken tot het 49e jaar. Wij zijn dus in onze ziel met de zuilenparen verbonden als wij er langs lopen. Doch wij voelen onszelf leven in het ledematen-systeem. Het ledematensysteem is verbonden met onze wilskrachten; deze zijn niet zozeer in het fysieke, maar meer in het etherlichaam werkzaam. Daardoor worden onze etherische benen ons bewust. Deze etherische benen staan in een zee van etherische krachten, waardoorheen de krachten van de 1e Hiërarchie gaan. Tegelijk wordt het ons bewust, dat wij voortgaan in de tijd, van het verleden naar de toekomst.

Kijken we dan omhoog naar het koepeldak, dat door de zuilen gedragen wordt, dan weten we, dat het te maken heeft met ons eigen hoofd, waar onze gedachten leven. We zien nu in de wandschilderingen van de grote koepel de beelden van de gehele evolutiegeschiedenis der aarde voorgesteld. Het begint in 't Westen met het zes-dagenwerk der Elohim, dan de schepping van het mensenpaar in het paradijs, vervolgens de tijdperken van Lemurie, Atlantis, Indië, Perzie, Egypte en Griekenland. Tenslotte zien we, hoe de geestelijke wezens in het drieledige systeem van onze mensenziel werkzaam zijn. Zo leven we in de grote gedachten van de tijd, in de herinneringsgedachten en ook in de eeuwige gedachten, die naar de toekomst van de mensontwikkeling leiden, aldus Steiner in bovengenoemde voordracht.

Goetheanum

expressie van de klankether

Orgaan van Corti

Evenwichtsorgaan

Inspiratie

bewustzijnsproces

Imaginatie
Inspiratie
Intuïtie

‘Oor’

Het oor en het gehoor als zintuig - overeenkomstig de harmonie der sferen

Steiner: een voordracht van 9 december 1922, opgenomen uit GA 218. 'Occulte fysiologie', afbeeldingen door de auteur toegevoegd.

‘Het oog van een mens, het oor van een mens is niet te begrijpen uit wat men in de fysieke, zintuiglijke wereld met fysieke zintuigen kan waarnemen. Daar kan het niet uit ontstaan. De vorm, zowel de inwendige vorm alsook het uitwendige voorkomen van een oog of van een oor, die brengt de mens in aanleg met de geboorte mee, en hij krijgt ze ook niet door de krachten die, laten we zeggen, door de bevruchting of in het lichaam van de moeder werken. Weliswaar wringt men alles wat men in dit opzicht niet begrijpt in het woord ‘erfelijkheid’, maar daarmee geeft men zich enkel aan een illusie over’.

‘Want de waarheid is toch deze: dat de inwendige vorm van een oog of van een oor iets is, dat in aanleg geschapen, dat om zo te zeggen van tevoren in de geest wordt opgebouwd in het voor-aardse menselijke bestaan, en wel in samenwerking met hogere geestelijke wezens, met de wezens van de hogere hiërarchieën. De mens bouwt juist tussen de dood en een nieuwe geboorte in veel opzichten zijn lichaam in een geestelijke vorm, in een geestelijke kiem op, en laat dan deze geestelijke kiem, nadat hij die voor zover nodig verkleind heeft, afdalen in de fysieke erfelijkheidslijn. En daardoor wordt het geestelijke met fysieke, zintuiglijke substantie doordrongen en wordt tot fysieke kiem’.

‘Maar de gehele vorm, de inwendige vorm van een oog, de inwendige vorm van een oor, die zijn zo geworden door het werk dat de mens, samen met bovenzinnelijke, geestelijke wezens, volbrengt tussen de dood en een nieuwe geboorte. En daarom kunnen we zeggen: Als we het oog van een mens beschouwen, dan mogen we niet zeggen dat dit menselijke oog net als een zoutkristal te begrijpen is uit wat wij zintuiglijk om ons heen kunnen waarnemen. of dat het oor te begrijpen is uit wat wij om ons heen kunnen waarnemen. Maar wij moeten zeggen: Als wij het oog van een mens, als wij het oor van een mens willen begrijpen, dan moeten wij onze toevlucht nemen tot de geheimen die wij in de bovenzinnelijke werelden te weten kunnen komen.

Dan moet het ons duidelijk zijn dat bijvoorbeeld zo’n menselijk oor – laten we daarbij blijven uit de bovenzinnelijke wereld gevormd wordt en pas dan als het gevormd is, binnen de sfeer van de lucht,

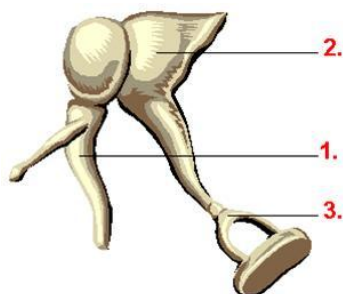
überhaupt binnen de aardsfeer zijn taak gaat vervullen, namelijk: langs fysieke weg tonen of klanken te horen. Wij kunnen dus zeggen: in dat opzicht is de mens een afspiegeling van processen en van essentiële dingen in de bovenzinnelijke wereld’.

‘Over de vorm van het inwendige oor zal ik niet uitvoerig spreken. Maar uit de namen die deze uiterst kleine botjes hebben, die men. direct achter het trommelvlies aantreft, uit de namen die de gangbare wetenschap aan deze botjes geeft, blijkt reeds dat deze gangbare wetenschap nu juist geen enkel idee heeft van wat daar eigenlijk aan de hand is. Als men de kwestie in het licht van de antroposofische geesteswetenschap kan beschouwen, dan ziet men — ik ga nu van binnen naar buiten — dat wat als eerste meer op het binnenste deel van het inwendige oor zit, en wat de wetenschap stijgbeugel noemt, lijkt op een omgevormd, gemetamorfoseerd menselijk dijbeen met de aanzet naar de heup’.

‘En wat de wetenschap aambeeld noemt, dat kleine botje, dat lijkt op een gemetamorfoseerde knieschijf, en dat wat van dit aambeeld dan naar het trommelvlies loopt, dat lijkt op een gemetamorfoseerd onderbeen met de voet eraan. En de voet steunt in dit geval bij het oor nu niet op de grond, maar op het trommelvlies.

Binnen in het oor hebt u werkelijk een menselijk lichaamsdeel dat de metamorfose van ledematen is. U kunt ook zeggen: bovenarm alleen is bij de arm de knieschijf niet ontwikkeld, het aambeeld ontbreekt; u kunt zeggen: onderarm — dat andere kleine gehoorbotje dat dan op het trommelvlies zit. En net zoals u met uw beide benen de grond aanraakt, zo betast u met de voet van het kleine gehoorbotje het trommelvlies. Alleen is uw aardse voet, waarop u rondloopt, grof gevormd. Daarbij voelt u grof de grond met de zool van uw voet, terwijl u het fijne trillen van het trommelvlies voortdurend aftast met die 'hand' of die 'voet.' die u daarbinnen in uw oor hebt’.

Het oor en het gehoor als zintuig - overeenkomstig de harmonie der sferen

1 = hamer

2 = aambeeld

3 = stijgbeugel

De trap in het eerste Goetheanum.

Aan het begin van de trapleuning versierd met een kunstzinnige verbeelding van het evenwichtsorgaan, dat in het oor ligt.

En de steunpilaar van de trap lijkt veel op een kunstzinnige verbeelding van een gehoorbotje.

‘Als u nu verder naar achteren gaat, dan vindt u daar het zogenaamde labrynt. Dit labrynt is gevuld met vocht. Dat is allemaal nodig voor het horen.

Wat de voet aan het trommelvlies aftast, moet zich naar dit in het binnenste van de holte van het oor liggende labrynt voortzetten. Boven ons dijbeen liggen de ingewanden.

Dit labrynt in het oor is namelijk een heel mooi ontwikkeld ingewand, een gemetamorfoseerd ingewand, zodat u zich eigenlijk kunt voorstellen dat daar binnen in het oor werkelijk een mens ligt. Het hoofd ligt in de eigen hersenen. Wij dragen eigenlijk een heel aantal meer of minder gemetamorfoseerde mensen in ons. Dit is er een, die daar binnen zit’.

‘Ja, hoe zit dat nu eigenlijk? Kijk, wie de ontwikkeling van de mens nu niet met de grove wetenschap die zich enkel op het zintuiglijke richt bestudeert, maar wie weet dat die mensenkem die zich in het lichaam van de moeder ontwikkelt precies de afspiegeling is van hetgeen daaraan in het leven voortduren op aarde kwam is voorafgegaan, die weet ook dat in de eerste stadia van de ontwikkeling van het embryo eigenlijk hoofdzakelijk het hoofd in aanleg aanwezig is. Het overige zijn kleine, daaraan aangezette organen. Die aangezette organen, die als stompjes aanwezig zijn en die later de benen en de voeten van de mens worden, die zouden namelijk, als het alleen van de inwendige mogelijkheden afhangt, vanuit de kem die zich in het lichaam van de moeder bevindt, evengoed zoiets als een oor kunnen worden....

...Hij wordt geen oor, omdat hij reeds in een bepaald stadium van zijn embryonale ontwikkeling binnen het bereik van de zwaartekracht van de aarde komt. De zwaartekracht, die maakt dat een steen op de grond valt, die laat zien dat iets gewicht heeft, die zwaartekracht drukt zwaar op wat een oor wil worden, vormt het om, en daaruit ontstaat dan eigenlijk het gehele onderlichaam van de mens. Onder invloed van de zwaartekracht van de aarde wordt het oor dat naar beneden wil groeien, het onderlichaam van de mens’.

‘Waarom wordt het oor dan ook niet zo, dat het zijn gehoorbotjes op die manier tot aardige beentjes links en rechts laat worden? Eenvoudig omdat door de hele ligging van het embryo in het lichaam van de moeder het oor ervoor behoed is, zei binnen het bereik van de zwaartekracht te komen als de beenstompjes; het komt niet binnen het bereik van de zwaartekracht. Daardoor behoudt het oor ook verder wat het in aanleg in het voor-aardse bestaan in de geestelijke wereld heeft gekregen; het is een zuivere afspiegeling van deze geestelijke werelden’.

Wat is er dan eigenlijk in deze geestelijke werelden? Nu, daar heb ik dikwijls over gesproken, de sferenmuziek is een realiteit, en zodra wij in de geestelijke wereld komen die achter de zieleveld ligt, zijn wij in een wereld die helemaal in klank en toon, in melodie en harmonie en samenklanken leeft. En uit dit geheel van klank en toon ontwikkelt zich het oor van de mens. Daarom kunnen wij zeggen, dat wij in ons oor een herinnering aan ons geestelijke, voor-aardse bestaan hebben’.

...‘Zo kunt u aan de mens zelf zien, hoe door omvorming en metamorfose de overgang van de geestelijke wereld naar de zintuiglijke, en van de zintuiglijke weer naar de geestelijke wereld plaatsvindt. Het organisme van uw hoofd is verbruikt in uw huidige incarnatie op aarde. Daarin heeft het het zo ver gebracht dat het in het zintuiglijke het geestelijke waar kan nemen. Maar het hoofd komt na de dood tot verval. De overige mens, met uitzondering van het hoofd, metamorfoseert zich na de dood geestelijk weer terug in het organisme van een hoofd, en deze overige mens wordt in het eerstvolgende aardeleven weer een hoofd. Zo komt reeds in de menselijke gestalte het feit van de reïncarnatie, van meerdere levens op aarde tot uitdrukking. Niemand kan het hoofd van de mens begrijpen, als hij dat niet beschouwt als de metamorfose van een lichaam uit het vorige aardeleven. Niemand begrijpt het lichaam van nu, als hij daarin niet de kem van een hoofd voor het volgende aardeleven ziet. En tot een algeheel begrip van de mens behoort nu eenmaal de doordringing van wat wij zintuiglijk waarnemen met de voorstellingen van het bovenzinnelijke’.

‘Wij verenigen ons met de wezens van de hogere hiërarchieën en gaan weer uit hen weg. Hier op deze aarde hebben wij een naklank, ik zou willen zeggen, van dit hemelse ademen. In het feit dat wij bier op deze aarde kunnen lopen, passen wij ons aan de zwaartekracht van de aarde aan. Het is het gewicht. Gemetamorfoseerd oor, heb ik gezegd.

Als we de dingen goed kunnen beschouwen, merken we op een soortgelijke manier ook nog, hoe wij in ons spraak en zangorgaan een metamorfose hebben van wat zijn aanleg kreeg in de geestelijke wereld die wij in het voor-aardse bestaan doorleven. Wij passen hier op aarde onze spraakorganen aan de menselijke spraak aan. In wat zijn aanleg kreeg tussen de dood en een nieuwe geboorte nemen wij de logos, het wereldwoord, de wereldspraak in ons op en uit deze wereldspraak is ook ons gehele spraak- en zangorgaan in de eerste plaats ontwikkeld. Zoals wij het naar beneden gerichte oor in de hulpmiddelen voor oriëntatie en lopen metamorfoserende, maar niet zo sterk, zo metamorfoserende wij ook het spraak- en zangorgaan. Slechts bij het oor blijft een getrouwe afspiegeling, zou ik willen zeggen, van hetgeen zich in de geestelijke wereld in het voor-aardse bestaan heeft ontwikkeld, bij het spraakorgaan ligt de zaak daartussenin. Wij leven immers pas spreken hier op aarde. Maar dat is eigenlijk enkel een illusie. In werkelijkheid vormt de wereldspraak ons strottenhoofd en al onze spraak-organen. Alleen vergeten wij de wereldlogos als wij naar de aarde afdalen, en het leven als embryo doormaken. En wat

in het onbewuste binnengedrongen is, dat frissen wij hier op door ons het menselijke spreken eigen te maken.’

‘Maar in het menselijk spreken is werkelijk in feite zowel het aardse duidelijk waar te nemen, alsook dat wat van geestelijke oorsprong is. Wij zouden geen consonanten kunnen spreken als wij ons niet konden aanpassen aan de dingen van de buitenwereld. De consonanten zijn altijd analoge vormen van wat de buitenwereld ons toont. Wie daar gevoel voor heeft zal wel voelen hoe de ene consonant hem aan iets hoekigs, de andere aan iets fluweligs doet denken. De consonanten zijn iets, waarin wij ons aanpassen aan de vormen, zoals die in de buitenwereld verschijnen. In de vocalen spreken wij ons eigen innerlijk uit. Wie A zegt, weet dat hij in de A iets tot uiting brengt, dat als verwondering, als verbazing in zijn ziel leeft. In de O is eveneens iets innerlijks, en iedere vocaal geeft uitdrukking aan iets innerlijks’.

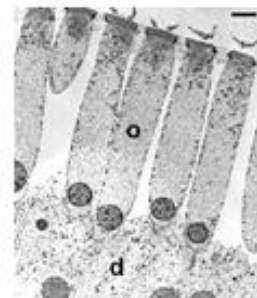
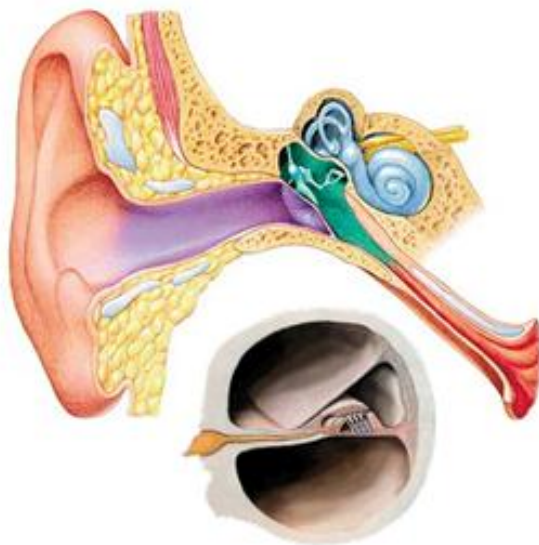
...Nu, de vorige keer heb ik u laten zien: de herinnering is hier op aarde de naklank van het bij-zichzelf-zijn in de geestelijke wereld. De liefde in al haar vormen is de naklank van ons uitgestroomd zijn in de wereld van de hogere hiërarchieën. En zo hebben wij nu eigenlijk at onze lichamelijke vaardigheden: lopen, spreken, zingen en denken — het is enkel een vooroordeel als men meent dat het denken op aarde een geestelijke vaardigheid is, het aardse denken is volkomen aan het fysieke lichaam gebonden, evenals het lopen zó dat wij de voornaamste lichamelijke eigenschappen als omwerking, als metamorfose van iets geestelijks hebben. Op het zielegebied de voornaamste vermogens van de ziel: herinnering, liefde, omwerking uit het geestelijke.

‘En wat hebben wij dan op aarde dat geestelijk is? Dat is nu juist de zintuiglijke waarneming. Dat wij zien, dat wij horen, dat wij ruiken, proeven enzovoort, dat is juist de zintuiglijke waarneming, en de organen voor deze zintuiglijke waarneming, die aan de uiterste periferie van ons organisme liggen, die worden nu juist vanuit de hoogste geestelijke regionen gevormd’

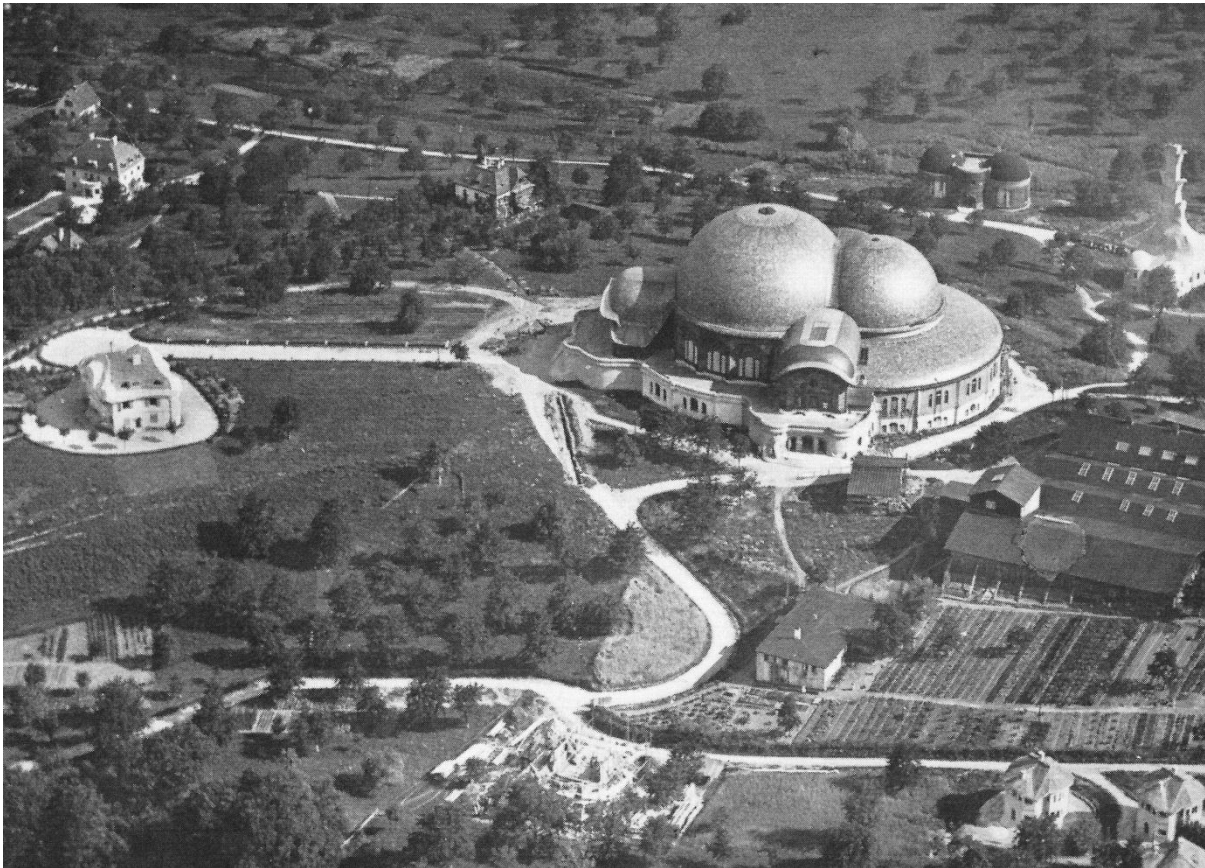
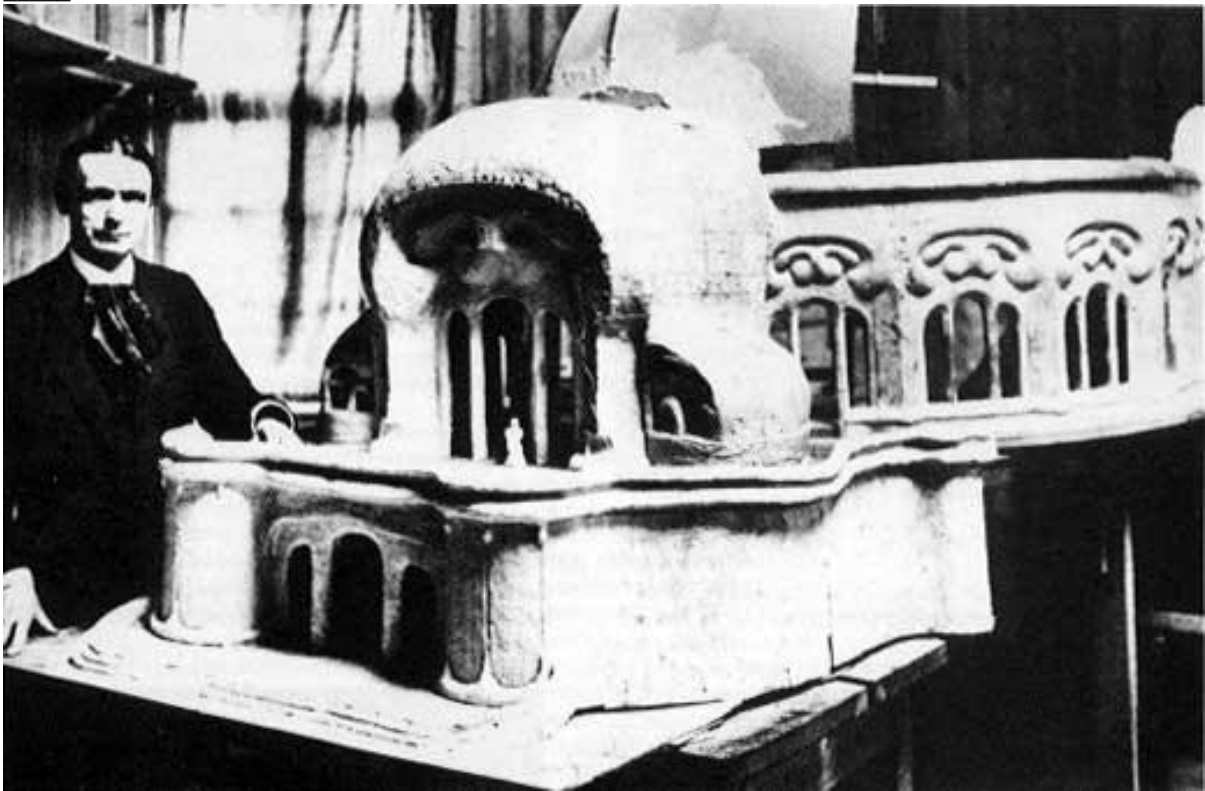
‘Het oor uit de sferenharmonie. Zo sterk wordt het oor van de sferenharmonie uit gevormd, dat het behoed wordt voor de zwaartekracht. En dat het oor op deze manier is ingebed in die vloeistof heeft ten doel, dat het oor beschermd is tegen de zwaartekracht. Het oor is ook zo in die vloeistof ingebed dat de zwaartekracht er niet bij kan komen; dat oor is werkelijk geen aardebewoner, dat oor is in zijn gehele bouw een bewoner van de hoogste geestelijke wereld’, aldus Steiner.

Inspiratie

kenmerken van het Oor

Het evenwichtsorgaan - model en realisatie van het eerste Goetheanum

De grondslag van het evenwichtsorgaan

Het evenwichtsorgaan heeft, zoals Steiner het uitdrukt, als grondslag het evenwicht tussen de twee kosmische krachten Lucifer en Ahriman. Centraal in het midden daarvan werkt de Christus-kracht. Steiner geeft dit aan in de eerste voordracht van het boek: 'De missie van Michaël', een Nederlandse uitgave van GA 194.

Steiner geeft aan dat deze drieslag de grondslag vormt van ons bestaan. Het evenwichtsorgaan kan met zijn drie half-cirkelvormige kanalen gezien worden als de uitdrukking van dit kosmische gebeuren.

Deze drieslag is de basis van de wereldstructuur: 'Realiseert u zich dus maar dat we dus moeten vaststellen: wil iemand ter zake kundig op de structuur van de wereld van binnenuit zicht krijgen, dan moet hij de drieheid erkennen, dan moet hij erkennen dat het luceferische en het ahrimanische tegenover elkaar staan, en dat het goddelijke bestaat in het bewaren van het evenwicht van beide'.

De visie op goed en kwaad vertekend de werkelijke driedledige grondslag: 'Bekijkt u vanuit dit gezichtspunt eens een dichtwerk als Het verloren Paradijs van Milton...Daar heeft u in de grond van de zaak niets van een werkelijk begrip van een driegelede wereldstructuur. Daar heeft u een strijd tussen het zogenaamde Goede en het zogenaamde Kwade, de strijd tussen hemel en hel. Daar vindt u duidelijk het waandenkbeeld van de tweeheid in de ontwikkeling van de menselijke geest binnengebracht'.

Niet de tweeheid is het dus het wezenlijke kenmerk van deze wereld, maar de drieheid. Het pentagram als vijfhoek representeert de ziel in zijn vijfheid. Over dat Pentagram valt veel te zeggen. Het is als ziels-aspect uitgewerkt in het Astralis: het orgaan dat de Intuïtie van de mens verzorgt of waarneemt vanuit een omgewekt astraallichaam, genaamd het Geestzelf.

In het bouwmotief van het eerste en het tweede Goetheanum is drie-ledige motief opgenomen. In het boek van Carl Kemper 'Der Bau' ondergaat dit motief een door Rudolf Steiner geschetste metamorfose naar de drieheid. Deze driegelede vorm komt weer terug in de bekende kapiteelmotieven die zichtbaar waren in het eerste Goetheanum.

Uiteindelijk vormen zij uit zichzelf de vormen die de trapopgangen sierden van het eerste Goetheanum. Deze vormen stelden de evenwichtsorganen voor. Steiner (29-6-1921) geeft aan dat deze evenwichtsvorm(en) als het ware uit het eerste Goetheanum zelf groeien en dat deze vorm het op aarde geplaatste kosmische evenwicht is:

‘Sie sehen an dieser Form,
die über dem Haupteingangstor im Westen ist,
den Versuch, an dieser Stelle etwas hineinzugestalten,
das eben wirklich wie eine organische Form,

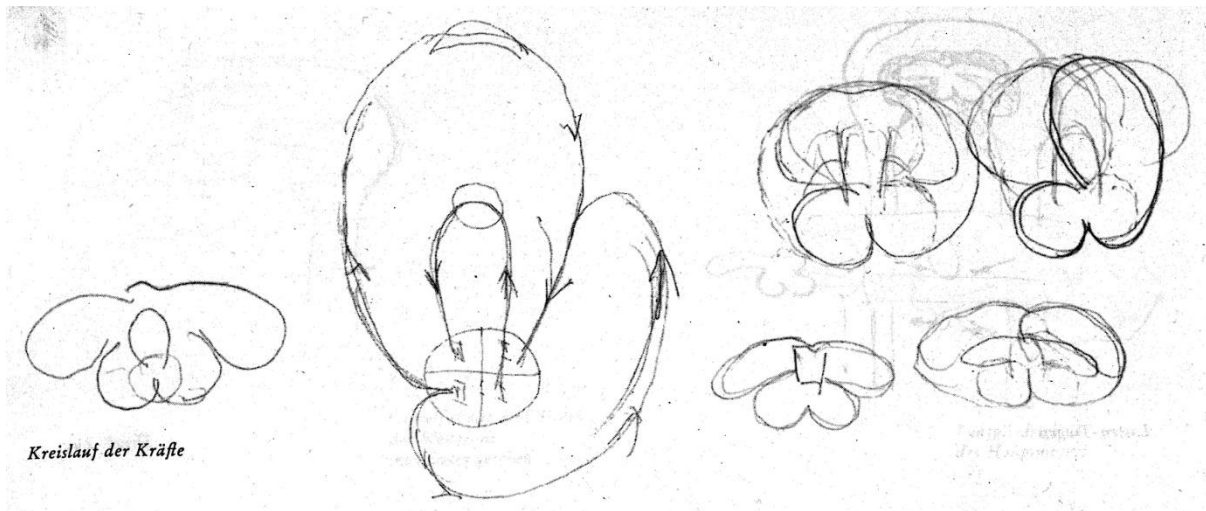
**herauswächst aus dem ganzen des Baues:
des auf die Erde gesetzten kosmischen Gleichgewichtes’.**

Hiermee wordt door Steiner zelf bevestigd dat de hele bouw van het eerste Goetheanum zich kosmisch verhoudt en uitdrukt als een levende metamorfose tot / van het evenwichtsorgaan.

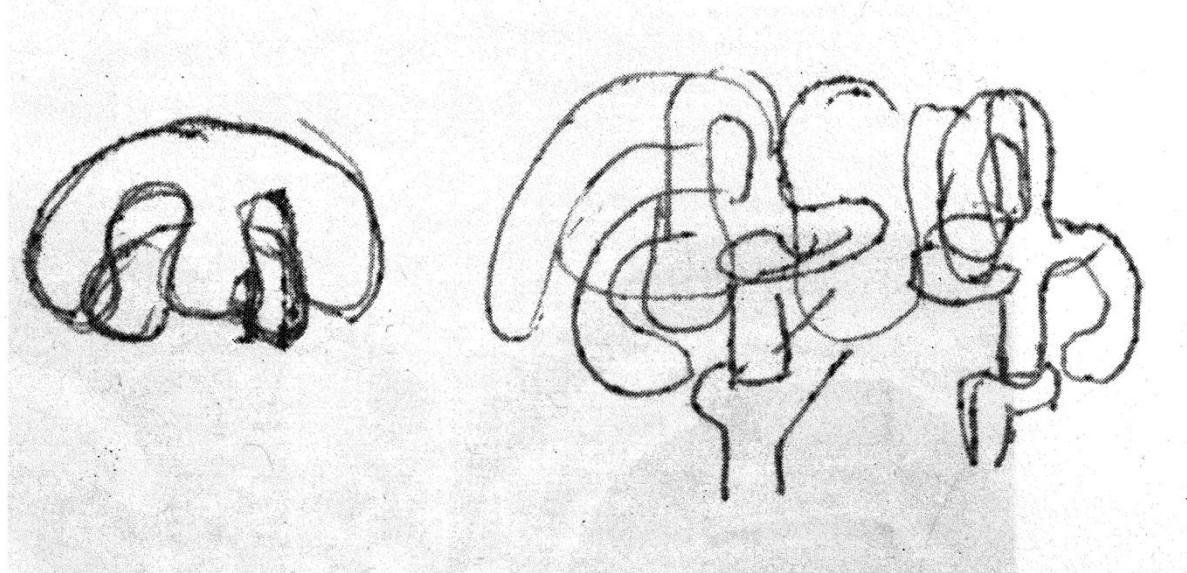
‘Deshalb ergab sich mir aus der Empfindung Heraus die Ausgestaltung dieser drei halbkreisförmigen Kanäle in der drei aufeinander senkrecht stehenden Raumesrichtungen... Sie hängen also zusammen mit dem Gleichgewichtsgesetze, wie das Gleichgewichtsorgan der drei halbzirkelförmigen Kanäle im menschlichen Organismus’.

‘Erst dann empfinden wir archtectonisch, wenn wir also hineinkriechen in das lastende, in das stützende und in das Gleichgewicht zwischen dem Lastende uns Stützenden’.

‘Es ist die Aufgabe des Menschen, diesen beide Kräfte zu harmonisieren, zum Ausgleich zu bringen uns im diesen Ausgleich das ware Menschentum, die Ichheit zu bewahren und zu behaupten’.

Deze schets tekeningen geven de metamorfose aan van het bouwmotief naar het evenwichts-orgaan. Deze tekeningen zijn opgenomen in het boek van Carl Kemper 'Der Bau'. Het betreft verwijzingen naar het karakter van het eerste Goetheanum met betrekking tot het evenwicht.

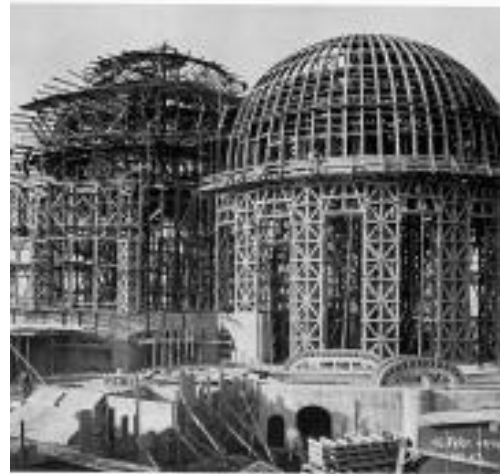
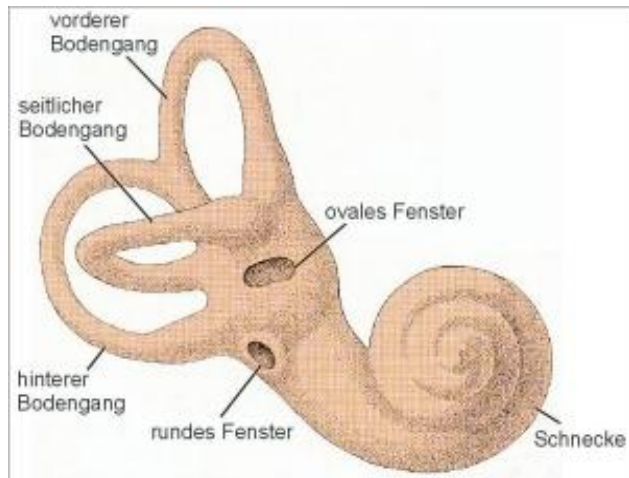
Met deze tekeningen sluiten we het eerste deel van dit deel af.

Wat duidelijk gemaakt moest worden was dat het eerste Goetheanum vooral verbonden was met het evenwichtsorgaan. Niet alleen vanuit mijn eigen interpretatie, maar ook vanuit door Steiner zelf aangegeven aanwijzingen.

Het evenwichtsorgaan ligt net als ons slakkenhuis in het binnenoor. Dat mag geen toeval zijn in dit verband, gezien de expressies van het tweede Goetheanum als slakkenhuis, orgaan van Corti en strottenhoofd.

Expressie van het Evenwichts-
orgaan in het 1^e Goetheanum

Het eerste Goetheanum als evenwichtsorgaan

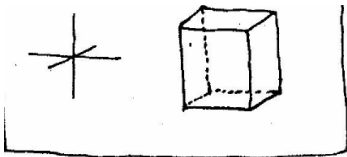

Analyse van het Eerste Goetheanum - het innerlijke bouwmotief

Steiner geeft aan hoe de ontwikkeling van het evenwichtsorgaan samenhangt met de werking van Atma, Boedhi en Manas in het etherlichaam en het astraallichaam. De werkingen van deze hogere wezensdelen van de mens die we kennen als Geestmens, Levensgeest en Geestzelf vormen de geestelijke basis waaruit het evenwichtsorgaan zich ontwikkeld heeft.

Steiner bespreekt deze werkingen in relatie tot de ontwikkeling van de drie zintuigen: de Levenszin, de bewegingszin en de evenwichtszin in de 2^e voordracht van de cyclus 'Antroposofie, Psychosofie en Pneumatografie' van Berlijn in 1909- GA 115.

Het wordt in de voordracht van Steiner duidelijk dat door vermindering van druk de fysieke materie zich heeft kunnen laten uitvloeien in de ruimtelijke configuratie van de Astralis. Hierdoor hebben zich de drie loodrecht op elkaar staande drie halfcirkelvormige kanalen kunnen vormen. Deze zijn dus een metamorfose van de Astralis.

Was ist astralisch?' is de vraag van Steiner.

Evenwichtsorgaan met de drie half-cirkelvormige kanalen

Eerste Goetheanum

Het betreft hier niet alleen de organische ontwikkeling van deze zintuigen, maar ook de geestelijke oorsprong daarvan. Steiner geeft namelijk aan dat Boedhi, de werkzaamheid van de Levensgeest zo werkt, dat een evenwicht in het astraallichaam ontstaat zoals in het *in zichzelf rustende water* ontstaat. De verborgen Astralis in het evenwichtsorgaan is een geschenk aan de mens waarmee hij de dimensie van de ruimte kon binnentreden.

Esotherische architectuur Geestzelf en Levensgeest

Tweede voordracht, Berlijn, 25 oktober 1909

Steiner:

Wij hebben eergisteren de menselijke zintuigen in zekere zin alleen maar opgesomd, maar op een andere manier en wel zo, dat het uit het menselijk wezen zelf voortvloeit. Wij hebben ze niet op een bonte manier door elkaar gegooid, zoals dat in de zintuigfysiologie meestal gebeurt, omdat daar de passende samenhangen niet kunnen worden ingezien. Wij hebben ze alle genoemd en opgesomd in overeenstemming met het wezen van de mens. En vandaag zullen wij deze zintuigen van de mens aan een nog dieper gaande beschouwing onderwerpen, omdat dit gebied tot het belangrijkste behoort, dat wij bij de nauwkeurige benadering van het menselijk wezen nodig zullen hebben.

Wij zijn begonnen met het zintuig, dat wij levensgevoel of levenszin, vitaliteitszintuig, hebben genoemd. Wij zullen ons moeten afvragen: Waarop berust eigenlijk in der ware geest van het woord deze levenszin? Als wij ons een voorstelling willen maken waaruit de levenszin ontspringt moeten wij tamelijk diep afdalen naar de onderbewuste grondslagen van het menselijk organisme. Wij kunnen hier van alles slechts een schets geven. Om te beginnen bestaat er een karakteristieke samenwerking tussen het fysieke lichaam en het etherlichaam. Dit feit komt aan het licht, als men probeert vast te stellen, wat er aan de levenszin ten grondslag ligt. Het onderste deel van het menselijk wezen, het fysieke lichaam, en het levenslichaam (etherlichaam) treden in een heel speciale relatie tot elkaar. Dat gebeurt doordat er in het etherlichaam iets anders optreedt dat het als het ware doordrenkt. Het etherlichaam wordt doortrokken en doorstroomd door iets anders. Dit andere is iets, wat de mens tegenwoordig eigenlijk in zichzelf nog helemaal niet bewust kent.

De geesteswetenschap echter kan ons vertellen, wat daarbinnen in het etherlichaam werkzaam is en het beeldend gesproken doordrenkt als water een spons. Wanneer men dit geesteswetenschappelijk onderzoekt, dan ontdekt men, dat het hetzelfde is als wat de mens ooit in de verre toekomst als de geestmens ofwel het Atma zal ontwikkelen. Nu heeft hij dit Atma nog niet door eigen toedoen in zich; het moet hem nog uit de hem omringende geestelijke wereld om zo te zeggen eerst verleend worden. Het wordt hem verleend, zonder dat hij er een bewust aandeel in kan hebben. Later, in een verre toekomst, zal hij het zelf in zich ontwikkeld hebben.

De geestmens of Atma is het dus, wat het etherlichaam doordringt en vervult. Wat doet nu dit Atma in het etherlichaam? Nu is de mens nog niet in een toestand om een geestmens of Atma in zich te hebben, want tegenwoordig is dit nog een bovenzinnelijk wezen in de mens. Dit bovenmenselijke, het Atma, komt tot uitdrukking, doordat het het etherlichaam samentrekt, ja, doet ineenkrimpen. Wanneer we daarvoor een beeld uit de uiterlijke zintuiglijke wereld willen gebruiken, dan kunnen we het bijvoorbeeld vergelijken met de ijzige invloed van koude. Wat ooit het hoogste wezensdeel van de mens zal zijn, waarvoor hij nu nog niet rijp is doet hem ineenkrimpen. Het gevolg van het feit dat nu juist het etherlichaam samenkrimpt is, dat het astrale lichaam van de mens eruit geperst wordt en in die mate waarin het etherlichaam wordt samengeperst, wordt het fysieke lichaam gespannen. Er treden ijzige spanningen op. Het is dus zo, alsof u een spons uitknijpt. Het astraallichaam verschaft zich als het ware lucht, wordt naar buiten geperst, eruit geduwd. De processen in het astraallichaam zijn nu gevoelsbelevingen, belevingen van lust en onlust, van vreugde en smart enzovoort. Dit proces van eruit gedrukt te worden maakt zich als levensgevoel kenbaar, als vrijheidsgevoel bijvoorbeeld, als of als gevoel van kracht of afmatting.

Nu gaan we een beetje verder omhoog. Als tweede zintuig hebben we de eigenbewegingszin genoemd. Hier is ook weer iets in het etherlichaam van de mens actief, wat we tegenwoordig nog niet bewust bezitten. Het etherlichaam wordt namelijk doordrenkt en doortrokken als een spons met water, en wat het nu vult en doortrekt, is de levensgeest of Boeddhi, dat het eens uit zichzelf zal ontwikkelen. Nu wordt het ons voorlopig als het ware vanuit de geestelijke wereld gegeven. De Boeddhi of levensgeest werkt anders dan de geestmens. Namelijk zo, dat er een evenwicht ontstaat in het astraallichaam zoals in rustig water. Het evenwicht in het etherlichaam en vervolgens in het fysieke lichaam heeft tot gevolg dat er harmonie, evenwicht in het astraallichaam ontstaat. Als dit evenwicht van buitenaf wordt verstoord, dan probeert het zich vanzelf weer te herstellen. Maken wij een beweging, dan herstelt wat uit balans is geraakt weer zijn evenwicht. Steken we bijvoorbeeld een hand uit, dan loopt er een astrale stroom in de tegenovergestelde richting van de uitgestrekte hand terug. Zo gaat het bij alle bewegingen in ons organisme. Steeds, als er in de fysieke toestand een verandering optreedt, beweegt zich in het organisme in tegenovergestelde richting een astrale stroom. Zo is het bij het knipperen van de ogen, en bij het bewegen van de benen. In dit innerlijk beleefde proces van evenwichtsherstel in het astraalli-

chaam openbaart zich de bewegingszin.

Wij komen nu toe aan een derde element, dat het etherlichaam van de mens kan vervullen. Dit derde element is ook iets, wat de mens van nu zich nog maar voor een heel klein gedeelte bewust gemaakt heeft, namelijk Manas of Geestzelf. Maar in onze tijd is het al de taak van de mens het te leren kennen. Daarom werkt het anders op het etherlichaam dan bijvoorbeeld de levensgeest. Het werkt verruimend op het etherlichaam en het gevolg daarvan is, dat het tegendeel optreedt van wat bij de levenszin het ijzige is genoemd. Men zou de werking van Manas op het etherlichaam kunnen vergelijken met het binnenstromen van warmte in een ruimte. Zoiets als een warmtestroom giet zich uit in het etherlichaam bij het binnengaan van Manas en doet het op een elastische manier uitzetten. Het gevolg is, dat nu ook het astrale lichaam verdund wordt, maar zonder naar buiten geperst te worden en het kan in het zich vergrotende etherlichaam blijven.

Terwijl de zintuiglijke waarneming bij het levensgevoel erop berust, dat het astraallichaam naar buiten gedrukt wordt, ontstaat de evenwichtszin doordat het etherlichaam in omvang toeneemt en dat daardoor het astraallichaam innerlijk meer plaats krijgt. Het astrale lichaam wordt van binnen minder dicht, het wordt ijler. Door deze verdunning van het astraal- en etherlichaam is nu ook voor de fysieke substantie de mogelijkheid geschapen, zich op de een of andere manier te strekken en uit te breiden.

Door de werking van Atma werd het fysieke lichaam samengetrokken, door de werking van Boeddhi werd het evenwicht bewaard, door de werking van Manas wordt het fysieke lichaam ontlast en omdat ook het etherlichaam uitdijt kan het zijn partikeltjes op bepaalde plaatsen naar buiten schuiven. Door dit naar buiten schuiven zijn ook die organen die drie kleine halfcirkelvormige kanalen in het oor ontstaan, die loodrecht op elkaar staan, beantwoordend aan de drie dimensies van de ruimte..

Het zijn om zo te zeggen uitspreidingen van de zintuiglijke materie van het fysieke lichaam. Zulke organen ontstaan op de meest verschillende manieren als nieuwe vormen, als prachtige creaties, die niet ontstaan doordat er van binnenuit druk wordt uitgeoefend, maar doordat van buitenaf ontlast wordt en de druk ophoudt. Doordat het astraallichaam kan uitdijen, kan het in contact komen met de buitenwereld. Het moet met deze buitenwereld in balans komen. Lukt dat niet, dan staat de mens scheef of hij valt zelfs om.

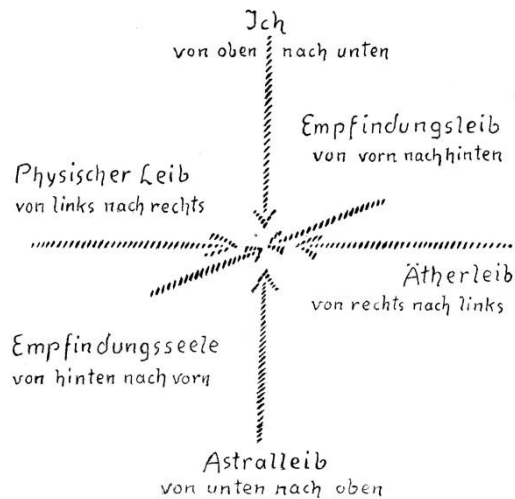
Bij de beide eerste zintuigen speelde dit niet mee, maar dit zintuig heeft als taak zich in evenwicht te houden. Willen we ergens naar binnen, dan moet dat zo dat we dat ook kunnen; we moeten bijvoorbeeld bij het binnengaan in een ruimte met de drie dimensies rekening houden. Vandaar, dat die drie halfcirkelvormige kanalen in het oor in de drie richtingen van de ruimte loodrecht op elkaar groeien’.

Worden deze organen beschadigd, dan houdt het statische zintuig op te functioneren en de mens krijgt duizelingen, flauwtes en dergelijke.

Een belangrijk deel uit de tweede voordracht van ‘Antroposofie’ van Steiner over het evenwicht.

Dit binnentreden van de ruimte, de kosmos komt mijns inziens ook tot uitdrukking in de basale vormgeving van het eerste Goetheanum. We traden dit Goetheanum binnen via de kunstzinnige verbeelding van de macrokosmos. De kleine koepel kon gezien worden als de microkosmos van de mens, waarin de mensheidsrepresentant de drie aspecten van Geestmens, Levensgeest en Geestzelf verbeeldde.

Dat de verhouding van beide koepels zich verhiel als drie staat tot één heeft te maken met een geestelijke wet van omstulping, van metamorfose, die ook betrekking heeft op onze bewustzijnsontwikkeling, onze vergeestelijking. Deze verschillen in cirkel-koepelgrootte hangt niet alleen samen met mathematisch esotherische verhoudingen, maar kan zich ook verbinden aan de polaire werkingen van de Geestmens en het Geestzelf, die volgens Steiner respectievelijk een samentrekkende en een uitdijende werking veroorzaken in het etherlichaam en het astraallichaam m.b.t. de zintuigontwikkeling.

Hier wordt een parallel duidelijk m.b.t. de verdichtende kracht van het Ahrimanische en de uittredende kracht van het Luceferische in de vormgeving van een 'gestolde koepelverhouding' van 3:1.

Deze komen dan niet alleen tot uitdrukking in een evenwichtsorgaan, maar ook in een voortschrijdende metamorfose daarvan tot een bouwvorm van het eerste Goetheanum dat de drie halfcirkelvormige kanalen in zich draagt.

In dit verband zijn het menselijk-lichamelijke en het geestelijke evenwicht respectievelijk het organische en esotherische middelpunt van mens en architectuur. Als innerlijk ruimtelijk centrum vorm het mede ons fysieke en psychische middelpunt in een 'stroomschema' van Steiner.

Over dit stroomschema valt veel te zeggen. In meerdere opzichten komt Steiner in de gehele voordrachtenreeks van Antroposofie-Psychosofie en Pneumatosophie terug op de werking van deze stromen.